

ИЗВОРНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

НАЧЕЛА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА КЛИМАТСКИХ
ПРОМЈЕНАГордана Прерадовић¹

***Апстракт:** Рад се бави анализом правних начела међународног права климатских промјена. Ова начела имају одређене специфичности у односу на општа начела права заштите животне средине, с обзиром да су климатске промјене глобалног карактера чије посљедице утичу готово на све људе и све екосистеме на Земљи. Борба са климатским промјенама се састоји од мјера ублажавања и мјера прилагођавања на климатске промјене. Наведене мјере су засноване на сљедећим правним начелима, о којима је ријеч у овом раду: начелу одрживог развоја, начелу заједничке али диференциране одговорности и одговарајућих могућности, начелу предострожности и начелу правичности. Анализа је извршена праћењем наведених правних начела кроз међународне правне акте који регулишу право климатских промјена, прије свега УН Оквирну конвенцију о промјени климе и Кјото протокол.*

***Кључне ријечи:** климатске промјене, правна начела, мјере ублажавања, мјере прилагођавања.*

1. УВОД

Правна начела везана за климатске промјене односе се на мјере којима се предвиђају, спречавају и минимизују узроци климатских промјена - мјере ублажавања, и на мјере којима се предвиђају њихови штетни ефекти и предузимају одговарајуће мјере да се спријечи или минимизује штета која би могла настати - мјере прилагођавања.

---

¹ Магистар правних наука, Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију у Влади Републике Српске Бањалука. Е-mail: preradovic.goga@gmail.com

Постоје различита мишљења аутора по питању правног статуса начела међународног права заштите животне средине.² За разлику од правних правила, Солтау (*Soltau*) наводи да начела имају један контрадикторан квалитет јер, с једне стране претпоставља се да „воде акцију”, а с друге стране је нејасно у којим околностима их треба примијенити. Према Дворкину (*Dworkin*) постоји логичка дистинкција између правних правила и правних начела, тако да су начела стандарди које треба посматрати као захтјеве праведности, поштења или неке друге моралне димензије.³ Питање да ли је одређено начело достигло статус правног правила зависи од тога колико су дубоки његови коријени у уговорном праву, обичајном међународном праву или у оба ова извора.⁴ Начела права заштите животне средине су у различитим степенима призната као међународно обичајно право, али још увијек не у потпуности. Нпр. једно од најшире признатих начела права заштите животне средине - забрана чињења штете (*no harm rule*), начело заједничке али диференциране одговорности, начело предострожности и начело загађивач плаћа, све су то веома широко прихваћена правна начела у праву заштите животне средине, али због одређених потешкоћа у потпуно јасном дефинисању, она још увијек нису призната као међународно обичајно право.⁵

УН Конвенција о промјени климе (*UN Framework Convention on Climate Change - UNFCCC*)⁶ у члану 3. прописује начела, па иако не даје дефиницију „принципа“, у уводу члана 3. је наведено да „у својим акцијама да постигну циљ Конвенције и да имплементују њене одредбе, стране уговорнице ће се, између осталог, руководити тим принципима“. Због тога их коментатори често карактеришу као „водеће принципе“, премда у Конвенцији није дата њихова јасна импликација. Сва ова начела се међусобно прожимају и надопуњују, што ће се моћи видјети из наредних излагања. То су сљедећа правна начела: начело одрживог развоја, начело заједнич-

2 Fridrich Soltau, „Fairness and Equity in Climate Change“ (2008) (S.J.D. dissertation, Pace University School of Law, 2008), available at <http://digitalcommons.pace.edu/lawdissertations/4>, нав. према Ulrich Beyerlin, „Different Types of Norms in International Environmental Law: Policies, Principles and Rules“ in the Oxford Handbook of International Law 425, 426, Bodansky, Daniel, et al. eds. (2007). Извор: <http://digitalcommons.pace.edu/lawdissertations/4>, посјећено 19. 7. 2017.

3 *Ibid.*, нав. према Ronald Dworkin, „Taking Rights Seriously“, (Harvard University Press, 1978).

4 Вид. члан 38 (1) Статута међународног суда правде. Статут описује међународно обичајно право као „општу праксу прихваћену као право“. Општеприхваћено је да постојање правила међународног обичајног права захтијева постојање два елемента – праксе државе (*usus*) и увјерења да је та пракса правно обавезна (*opinio juris sive necessitatis*).

5 International Bar Association, „Achieving Justice and Human Rihts in an Era of Climate Disruption“, Climate Change Justice and Human Rights Task Force Report, *British Library Catalogue in Publication Data*, (London: 2014), 65 и 66.

6 Текст УН Конвенције о промјени климе доступан на: https://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php, преузето: 12. 3. 2017.

ке али диференциране одговорности и одговарајућих могућности, начело правичности, начело предострожности и превенције, начело поштивања посебних околности и рањивости, начело добре вјере и међународне сарадње и начело солидарности.⁷

2. ГЛОБАЛАН КАРАКТЕР КЛИМАТСКИХ ПРОМЈЕНА

Климатске промјене су промјене глобалног карактера, па су и правна начела која се примјењују у овој области донекле специфична у односу на општа правна начела заштите животне средине. Ово произилази из чињенице да су климатске промјене о којима је ријеч у овом раду, а које као такве дефинише УН Конвенција о климатским промјенама⁸, настале усљед бројних човјекових активности којима је допринио њиховом настанку, па је неопходно правно уобличити обавезе држава по питању ограничавања тих активности, како би се настале штете ублажиле, а истовремено контролисало и превенирало даље погоршање стања животне средине.

Климатске промјене дубоко задиру у све аспекте погођене друштвене заједнице, али се истовремено тичу људске заједнице на глобалном нивоу, што произилази из њихове природе која превазилази природу прекограничних загађења, код којих је углавном јасно која је држава проузроковала прекогранично загађење, а која је држава због тога претрпјела штету.⁹ Према томе, комплексност правног регулисања узрока и посљедица климатских промјена проистиче већ из природе њиховог настанка гдје се не може са потпуном сигурношћу утврдити која држава је штетник, али је сигурно да се штетне посљедице у виду измјене климатског система као општег добра, тичу свих. Зато је као рјешење усвојена примјена начела заједничке, али диференциране одговорности за климатске промјене, сходно којем је одређено које су то државе које су највише одговорне за глобално загађивање, па су тим државама наметнуте одређене обавезе које су оне дужне испоштовати у одређеном року.¹⁰

7 „The Legal principles relating to Climate Change – Preliminary Issues on the Methodology and Scope of the Work“ – Prepared by the Japan Branch Committee on Climate Change (2009), 5. Извор: http://www2.kobe-u.ac.jp/~akihos/ja/download_doc/ILAJapanBranchPaperJuly09.pdf, преузето: 02. 4. 2017.

8 Члан 1. тачка 2. УН Оквирне конвенције о климатским промјенама.

9 Гордана Прерадовић, „Комплексност социјалних интеракција и правног уређења односа у контексту промјене климе“, у *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду*, година L број 2 (Нови Сад: Правни факултет, 2016), 684, нав. према Родољуб Етински и Сања Ђајић, *Међународно јавно право* (Нови Сад: Правни факултет, 2012), 591.

10 *Ibid.*, 612. Вид. Родољуб Етински, “Human Right Protection in view Climate Change Impacts“, *Nouva Revista de Drepturile Omului*, No. 1, (2012), 24.; Вид. Rowena Maguire, „Foundation of International Climate Law: Objectives, Principles and Methods“, *Climate Change and the Law* eds. K. Kulovesi, M. Mehling, E. J. Hollo, (Dordrecht: 2013).

Начело 21 Штокхолмске декларације¹¹, коју је усвојила Конференција УН о животној средини из 1972. године прокламује да сагласно Повељи УН и начелима међународног права, државе имају суверено право да користе своје ресурсе сходно својим политикама заштите животне средине, те одговорност да обезбиједе да се активностима под њиховом јурисдикцијом или контролом не узрокује штета животним срединама других држава или у области ван граница националне јурисдикције. Ово начело је потврђено Оквирном конвенцијом УН о промјени климе из 1992. године. У глобалне подијељене природне ресурсе спадају озонски омотач, рудно богатство морског дна ван националне јурисдикције, глобални климатски услови и сл.¹² Свака држава на чијој територији се простире дио подијељеног ресурса овлашћена је на правично и разумно учешће у коришћењу тог ресурса. Свака средина може да прими и апсорбује одређену количину отпадних материја и да тиме не буду доведене у питање битне карактеристике те средине, али ако се прекорачи граница прихватљивог загађивања, настају штетне промјене у средини, угрожавају се други начини коришћења и сл. Стога је, наводи Етински, неопходно одредити границу прихватљивог загађивања и потенцијал прихватљивог загађивања расподијелити међу државама на чијим територијама се налази ресурс који је у питању, што се постиже примјеном правила о правичном и разумном учешћу.

3. ОДНОС ОПШТИХ НАЧЕЛА ПРАВА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И НАЧЕЛА ПРАВА КЛИМАТСКИХ ПРОМЈЕНА

Декларација УН о животној средини и одрживом развоју из Рио де Женеира (1992)¹³ је прокламовала 27 основних начела заштите животне средине која државе чланице треба да уграде у национална законодавства, са циљем да се на јединствен начин уреди систем заштите животне средине и на националном и на међународном нивоу. Основна начела садржана у тој Декларацији су: начело одрживог развоја, интегралност, пројекција утицаја, поновна употреба и рециклажа, корисник плаћа, загађивач плаћа, јавност података, обавјештавање, образовање и јачање свијести.¹⁴

11 Текст Стокхолмске декларације (UN Declaration on the Human Environment, 1972) доступан на: <http://staging.unep.org/Documents.Multilingual/Default.Print.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en>, преузето: 15. 3. 2017.

12 Етински и Ђајић, *Међународно јавно право*, 592-593.

13 Текст Рио декларације о животној средини и развоју, 1992. (*Rio Declaration on Environment and Development*) доступан на: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF, преузето: 17. 3. 2017.

14 Даница Попов, „Начела заштите животне средине документима Уједињених Нација, Европске уније и Закона о заштити животне средине у Републици Србији“, у *Зборним радова Правног факултета у Новом Саду* 47(2) (Нови Сад: Правни факултет, 2013), 132 и 133.

Удружење за међународно право (*International Law Association - ILA*) је у априлу 2014. године усвојило *Draft Articles on Legal Principles on Climate Change 15* о постојећим правним начелима везаним за климатске промјене са коментарима, у којем су водећи правни научници формулисали потенцијалне смјернице за државе у њиховим заједничким напорима у борби са климатским промјенама. ИЛА је утврдила да су општа начела међународног јавног права и међународног права животне средине примјењива на право климатских промјена.¹⁶

Дакле, од седамдесетих година прошлога вијека, када је постало неспорно да је потребно изнаћи одговарајуће мјере за заштиту озонског омотача¹⁷ и климатске промјене, поставило се питање да ли принципи општег међународног права обезбјеђују адекватно правно „обуздавање“ производње штетних супстанци и нивоа емисија гасова стаклене баште.¹⁸ Страјдм (*Strydom*) даље образлаже да су научници водили опсежну дебату о томе да ли општи принципи међународног права обезбјеђују адекватна правна ограничења у производњи штетних супстанци, или би таква ограничења могла бити постављена једино кроз међународне споразуме у облику мултилатералних конвенција које садрже детаљне и правно обавезујуће одредбе на које су државе дале своју сагласност и имплементирају их под надзором контролног механизма који би био успостављен том конвенцијом. У пракси се дешава да питања која се тичу заштите озонског омотача и климатских промјена, као и многа друга питања из области заштите животне средине, постају предмет мултилатералних међународних уговора, што је узроковано и мотивисано потребом за правном сигурношћу и већом јасношћу у вези преузетих обавеза. Аутор наводи да су те конвенције, у ствари, оквирни системи и да установљавају процес помоћу којег ће уговорне стране склапати даље споразуме о специфичним мјерама у вези климатских промјена.¹⁹

Државе су у обавези да осигурају да активностима у оквиру своје јурисдикције или контроле не проузрокују штету животној средини других држава или подручја изван њихове националне јурисдикције. Начело до-

15 International Law Association Declaration of Legal Principles Relating to Climate Change, Resolution 2/2014.

16 Frank Will and Christoph Schwarte, „The International Law Association’s Legal Principles on Climate Change and Climate Liability Under Public International Law“, *Climate Law* 4 (3-4): 201-216 (2014)

17 Основни извори правних обавеза за заштиту озонског омотача су Бечка Конвенција за заштиту озонског омотача (1985), допуњена Протоколом из Монреаља о супстанцама које троше озонски омотач (1987), који је прилагођаван и допуњаван 1990, 1992, 1995, 1997. и 1999. године.

18 Hendrik Strydom, „The Legal Principles Relating to Climate Change“, *International Law and Institutions*, str. 2 i 3. Извор: <http://www.eolss.net/sample-chapters/c14/E1/36/10/00.pdf>, *npeyzemo*: 28. 9. 2016.

19 *Ibid*.

бросусједских односа има велики значај у праву животне средине. Стога је оно сада утврђено као једно од темељних начела међународног права заштите животне средине које државе имају сходно Повељи УН-а и принципима међународног права, дакле суверено право да експлоатишу своје природне ресурсе у складу са својим политикама заштите животне средине.²⁰ Наиме, напријед наведена обавеза држава да осигурају да активностима у оквиру своје јурисдикције или контроле не проузрокују штету животној средини других држава или подручја изван њихове националне јурисдикције је, у ствари, саставни дио наведеног права држава на искориштавање властитих природних ресурса, што истовремено захтијева предузимање превентивних мјера од стране држава када је то потребно како би се избјегле активности које се предузимају унутар њихове територије или под њиховом контролом и јурисдикцијом, а које могу проузроковати значајну штету животној средини друге државе или подручју изван њихове јурисдикције.²¹

Ово правило се може посматрати и као општеприхваћено начело у међународном праву - начело забране чињења штете другој држави односно државама (*no harm rule*). Постоје опречна мишљења о односу између режима климатских промјена²² и правила забране чињења штете.²³ Три су кључна критерија за одређивање усклађености са стандардом *no-harm*: могућност дјеловања, предвидљивост штете и пропорционалност мјера предузетих да се штета спријечи или да се минимизује ризик.²⁴ Када се разматра примјенивост ових критерија на штете настале усљед климатских промјена у свјетлу међународног правног начела о заједничким али диференцираним одговорностима и одговарајућим могућностима и начела правичности, закључује се да многе развијене државе нису предузеле одговарајуће пропорционалне мјере да спријече настанак штете другој држави, а која је резултат домаће емисије гасова стаклене баште за коју су знали, или су

20 *Ibid.*, 5 i 6.

21 *Ibid.*, 6. Вид. *Nuclear Weapon Case* (ICJ Advisory Opinion, 1996) и у *Pup Mills Case* (Argentina v. Uruguay, ICJ case no 135, 2010). Strydom сматра да је у наведеним судским споровима Међународни суд правде принципу превенције потврдио статус међународног обичајног права.

22 У литератури се често сусрећемо с термином “режим климатских промјена” под којим се подразумевају правила, прописи и институције релевантни за сва питања из те области.

23 Које се понекад назива „*due diligence*“ (дужна пажња) и подразумева обавезу да се предузме сваки напор, што је од изузетног значаја код кумулативне емисије гасова стаклене баште. *Ibid.*, нав. према Pisillo-Mazzeschi, „The Due Dilligence and the Nature of the International Responsibility of States“, *German Yearbook of International Law* 35 (1992) 9, 48.

24 Roda Verheyen and Peter Roderick, „Beyond Adaptation – The legal duty to pay compensation for climate change damage“, *WWF-UK Climate Change programme dicussion paper* (2008), 18.

требали знати, а иста је допринијела настанку прекограничне штете.²⁵ Верхејен и Родерик (*Verheyen i Roderick*) закључују да многе развијене земље имају могућност и капацитет да дјелују тако да редукују ризик прекограничног загађивања тако што ће редуковати емисију гасова стаклене баште, те да им је познато да повећана концентрација угљен-диоксида утиче на раст температуре (и то бар од 1990. године, иако су бројни велики емитери то знали и много раније), међутим да те државе нису предузеле одговарајуће мјере да редукују вишкове својих емисија. Мајер (*Mayer*) сматра да је режим климатских промјена углавном изграђен на „амбивалентном“ начелу заједничке али диференциране одговорности, умјесто да је развијан на *no harm* начелу. Она заговара да би режим климатских промјена требало да признаје обавезе и одговорности, а не да буде режим „добровољног учествовања и помоћи“, а што би довело до боље консензуалне основе за међународно преговарање о климатским промјенама.²⁶ Са овим ставовима се можемо сагласити, међутим остају отворена бројна питања везана за практичну примјену и провођење наметнутих и преузетих обавеза, као и начина санкционисања оних држава које не испуњавају преузете обавезе по питању редукације емисија гасова стаклене баште. У области права климатских промјена требало би увести одговорност за чињење штете тј. за прекомјерну емисију гасова стаклене баште, а која би се одговорност утврђивала за сваку поједину државу тако што би се досљедно пратило њено извјештавање о стању емисија са њене територије, јер је обавеза сачињавања редовних извјештаја о емисијама и увођењу нових технологија прописана међународним актима, иако врло често у форми „могу“, „треба-ле би“, и сл.. Међутим, наведена питања превазилазе тему овог рада тако да нећемо улазити у њихову даљу критичку анализу.

4. НАЧЕЛО ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Начело одрживог развоја захтијева од држава да уравнотеже економски и социјални развој и заштиту климатског система, што заузврат захтијева да политике и мјере које се предузимају као одговор на климатске промје-

25 *Ibid.* По питању штете настале усљед климатских промјена, готово свака држава је имала могућност да предузме мјере како би спријечила или минимализовала ризик настанка штете, јер свака тона гасова стаклене баште која се не емитује и сваки сачувани спремик угљен-диоксида (океани, шуме, и др.) редукују ризик од будуће штете.

26 Benoit Mayer, „The Relevance of the No-Harm Principle to Climate Change Law and Politics“, (2016) 19 *Asia-Pacific Journal of Environmental Law* 79-104., дост. на: <https://ssrn.com/abstract=2914121>, преузето: 15. 7. 2017.; вид. још: Christoph Schwarte, „No „harm-rule“ and climate change“, извор: <http://legalresponseinitiative.org/wp-content/uploads/2013/07/BP42E-Briefing-Paper-No-Harm-Rule-and-Climate-Change-24-July-2012.pdf>, преузето: 10. 10. 2017.

не морају у себи интегрисати питања заштите животне средине, економска и социјална питања. Ова социјална димензија одрживог развоја била је обухваћена већ Рио Декларацијом, али је постала знатно истакнутија и специфичнија у наредним декадама кроз резултате Свјетског самита о одрживом развоју (2002)²⁷ и РИО + 20 УН Конвенцију о одрживом развоју (2012)²⁸. Дефиниција одрживог развоја која је данас у употреби дата је у извјештају Комисије УН о животној средини и одрживом развоју (тзв. Брутланд комисија) под називом „Наша заједничка будућност“ из 1987. године, гдје се одрживи развој дефинише као „развој којим се иде у сусрет потребама садашњости тако да се не угрожава могућност будућних генерација да задовоље своје сопствене потребе“.²⁹

У међународноправном режиму климатских промјена, важност интегрисања као елемента принципа одрживог развоја је изражена у преамбули УН Конвенције о промјени климе, гдје је речено да би одговори на климатске промјене требало да буду координисани са социјалним и економским развојем на један интегралан начин с циљем избјегавања штетних посљедица, у потпуности узимајући у обзир легитимне приоритетне потребе земаља у развоју да постигну одрживи економски раст и искорјешивање сиромаштва.³⁰ Ова квалификација тражи да се очува одређени степен аутономије земаља у развоју у односу на њихов економски развој. Принцип одрживог развоја у контексту климатских промјена се не треба јављати као позив на заустављање развојних процеса са посљедицама на животну средину, него га треба посматрати и развијати на начин да се минимизују емисије штетних гасова.³¹ У околностима гдје економски и социјални развојни планови, програми или пројекти могу резултовати у значајним емисијама штетних гасова или узроковати озбиљну штету животној средини кроз климатске промјене, држава је обавезна да спријечи такву штету, или да употрежи дужну пажњу и напоре да ублажи посљедице климатских промјена. На тај начин је пракса интегрисаног доношења одлука у контексту одрживог развоја везана обавезом спречавања штете кроз климатске промјене.

27 World Summit on Sustainable Development, *Plan of Implementation* (2002). Извор: http://www.un.org/jsummit/ht/l/documents/summit_docs/2309_planfinal.htm, преузето: 26. 4. 2016.

28 Rio+20UN Conference on Sustainable Development, Outcome of the Conference, “*The Future We Want*”, (2012), A/CONF.216/L.1.

29 Попов, „Начела заштите животне средине у документима Уједињених Нација, Европске уније и Закона о заштити животне средине Републике Србије“, 134., нав. према World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press (Oxford and New York:1987), стр. 24.

30 UNFCCC, уводна прокламација број 21.

31 Нпр. прогресивна замјена термоелектрана са обновљивим изворима енергије.

Начело одрживог развоја је повезано са начелом предострожности, процјеном утицаја на животну средину и другим начелима.³²

Кјото протокол³³ се у члану 2. став 1. позива на концепт одрживог развоја, гдје прописује политике и мјере које ће стране уговорнице имплементовати у складу са националним околностима, а у циљу постизања њихових квантитативних ограничења емисија и обавезивања на редукцију емисија у складу са чланом 3. Протокола. Значајно је нагласити да се Акциони план из Балија, који дефинише преговарачки оквир за усвајање пост-Кјото споразума, континуирано ослања на термин „одрживи развој“.³⁴

Паришки споразум се већ у преамбули позива на начело одрживог развоја гдје се наводи: „Препознајући да одрживи начин живота те одрживи обрасци потрошње и производње, у којим су предводнице странке – развијене земље, имају важну улогу у борби против климатских промјена“, даље прописује да „странке морају промовисати одрживи развој и осигуровати интегритет животне средине...“, па наводи да је сврха тог споразума побољшање примјене УН Конвенције о промјени климе, те да се „настоји у контексту одрживог развоја и настојања за искорјењивање сиромаштва појачати глобални одговор на опасност од климатских промјена...“.³⁵

Концепт одрживог развоја игра значајну улогу у интегрисању бриге за животну средину у политике економског и социјалног развоја. Од УН Конференције о животној средини и развоју из 1992. године, економски развој, социјални развој и заштита животне средине су признати као три главна стуба одрживог развоја.³⁶ *ILA New Delhi declaration* из 2002. године³⁷ је појаснила да ће начело заједничке али диференциране одговорности и начело предострожности бити корисни у постизању циља одрживог развоја.³⁸ Надаље, концепт одрживог развоја се бави нужношћу партнерства. По том питању, принцип 27 Рио декларације наглашава да ће „државе и

---

32 Бојан Тубић, „Начело одрживог развоја у међународним правним актима и пракси међународног суда“, у *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 47. бр. 3 (Нови Сад: Правни факултет, 2013) 391-411.

33 Kyoto Protocol, текст доступан на: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/1678.php, *преузето*: 15. 7. 2017

34 The Bali Action Plan, текст дост. на: <https://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>, *преузето*: 12. 7. 2017.

35 The Paris Agreement, текст дост. на: http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, *преузето*: 05. 10. 2017. Вид. уводну прокламацију бр. 16, члан 2. т. 1. и чл. 6. т. 1. и 2. споразума.

36 Вид. Принцип 4. Рио Декларације.

37 *ILA New Delhi Declaration of Principles on International Law Relating to Sustainable Development* (2002), <http://cisdl.org/tribunals/pdf/NewDelhiDeclaration.pdf>, *преузето*: 23. 3. 2017.

38 „The Legal principles relating to Climate Change – Preliminary Issues on the Methodology and Scope of the Work“ – Prepared by the Japan Branch Committee on Climate Change (2009), 13. Извор: http://www2.kobe-u.ac.jp/~akihos/ja/download_doc/ILAJapanBranchPaperJuly09.pdf, *преузето*: 02. 4. 2017.

људи сарађивати у доброј вјери и у духу партнерства у испуњавању принципа те декларације и у даљем развијању међународног права у области одрживог развоја“. На примјер, члан 4. (7) УН Конвенције о промјени климе и члан 11. Кјото протокола прописују да ће развијене земље сарађивати са земљама у развоју како би олакшале њихову адекватну адаптацију на климатске промјене. Како би се постигао одрживи развој у новом еволуираном климатском режиму, потребне су ефикасније, демократичније и одговорније међународне и мултилатералне институције. На Свјетском самиту о одрживом развоју одржаном 2002. године у Јоханесбургу, међународна заједница се сагласила да имплементација резултата тог Самита треба да укључи све релевантне актере кроз партнерство, како би се постигли заједнички циљеви одрживог развоја, те да је такво партнерство кључ у постизању одрживог развоја у глобализованом свијету.³⁹

5. НАЧЕЛО ЗАЈЕДНИЧКЕ АЛИ ДИФЕРЕНЦИРАНЕ ОДГОВОРНОСТИ И ОДГОВАРАЈУЋИХ МОГУЋНОСТИ

Члан 3. тачка 1. УН Конвенције о промјени климе прописује да су стране уговорнице дужне да заштите климатски систем за добробит садашњих и будућих генерација човјечанства, на основу једнакости и у складу са њиховим заједничким али издиференцираним одговорностима и одговарајућим могућностима, тако да би у складу са тим, стране уговорнице развијене земље требало да предузму водећу улогу у борби са промјеном климе и њеним негативним утицајима.

Појам заједничке али диференциране одговорности усваја материјални приступ правичности признавајући да различите групе пред законом захтијевају различита права и одговорности. Као такав, овај принцип признаје заједничку одговорност држава да заштите животну средину, разлике у доприношењу држава настанку климатских промјена и разлике у могућностима држава да спријече, редукују и контролишу опасност од климатских промјена.⁴⁰ Због тога овај принцип препознаје историјске разлике у доприносу развијених земаља и земаља у развоју климатским про-

39 *Ibid.*, 14., нав. према Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, para 8, Report of the World Summit on Sustainable Development, UN Doc. A/CONF.199/20, 14.

40 Maguire, „Foundation of International Climate Law: Objectives, Principles and Methods“, 101, нав. према Angela Williams, „Promoting Justice within the International Legal System: Prospects for Climate Refugees“, in Benjamin Richardson, et al. (eds.), *Climate Law and Developing Countries: Legal and Policy Challenges for the World Economy* (Cheltenham: Edward Elgar, 2009).

мјенама и разлике у њиховим економским и технолошким капацитетима да одговоре на ове проблеме.⁴¹

Одредбе о овом начелу се могу наћи у релевантним документи-ма који се односе на основне принципе заштите животне средине, као и у правним инструментима који се баве само климатским промјенама.⁴² Појам „одговорност“ у тим документима не значи законску одговорност за међународни незаконити акт. Поједини аутори заговарају да се ради само о „дужности“ коју држава треба да испуњава. Они сматрају да ова дужност није законска обавеза у строгом смислу те ријечи, него само морална обавеза, док концепт „обавезе“ обично означава правно обавезујуће наметање. Други, пак, не показују тако јасну дистинкцију, те наглашавају да концепт „одговорности“ у горњим одредбама сам по себи не производи конкретне обавезе за државе, али да служи као водећи принцип за артикулацију специфичних правила у датом режиму. Иако ова два става, на први поглед супротстављена, оба признају да концепт заједничке али диференциране одговорности свакако служи као водећи принцип у преговорима за артикулацију нових нормативних докумената за борбу са глобалним пријетњама климатских промјена.⁴³

Постоје различити погледи по питању диференцијације примјенљиве на концепт „заједничке али диференциране одговорности“. Из одредаба Рио декларације и УН Конвенције о промјени климе, као и размјене мишљења међу државама у вези с тим, може се идентификовати неколико премиса за диференцијацију у контексту глобалне заштите животне средине. Оне укључују сљедеће четири теорије: 1) теорија доприношења - по којој су индустријске земље које производе највећи дио историјских и текућих емисија гасова стаклене баште одговорне за глобалну деградацију животне средине и да стога требају сносити трошкове отклањања штетних посљедица; 2) теорија права – по којој су земље у развоју овлашћене на мањи број и мање строге обавезе, као и на добивање финансијске и техничке помоћи, узимајући у обзир њихову колонијалну историју, као и потребу да напредују и да се развијају; 3) теорија могућности – развијене земље

---

41 Вид. Витомир Поповић и Филип Турчиновић, *Међународно јавно право* (Бања Лука: Правни факултет, 2009), 350.

42 „The Legal principles relating to Climate Change – Preliminary Issues on the Methodology and Scope of the Work“ – Prepared by the Japan Branch Committee on Climate Change (2009), 5. Извор: http://www2.kobe-u.ac.jp/~akihos/ja/download_doc/ILAJapanBranchPaperJuly09.pdf, *преузето*: 02. 4. 2017. - Треба напоменути да ипак нису у потпуности истовјетне одредбе о појму овог начела у Принципу 7 Рио декларације о животној средини и развоју и оне у члану 3 т. 1. УН Конвенције о климатским промјенама. Текст Рио декларације из 1992. године је дост. на: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF, *преузето*: 17. 9. 2017.

43 *Ibid.*, 6.

имају ресурсе и способности да предузму одговарајуће мјере за заштиту животне средине и 4) теорија унапређења – неопходно је диференцирање обавезивања за различите ситуације сваке земље како би се унаприједило учествовање у међународним уговорима о заштити животне средине.⁴⁴

Приликом формулисања специфичне диференцијације одговорности на бази концепта „заједничке али диференциране одговорности“, с обзиром да се мијењају фактори који чине напријед наведене премисе, потребно је оформити систем који би континуирано вршио процјену и могућу адаптацију диференцијације, како одређени критерији за диференцијацију не би били одржавани и онда када их више није рационално примјењивати. Концепт овог начела је до сада био заговоран у контексту: законске форме споразума, садржаја и/или строгости обавезе или акције, те временског момента када држава треба да преузме своје обавезе. Иако су могући сви наведени облици диференцијације, корисно је истражити предности и мане сваког од њих како би се видјело који облик, или више њих, јесу најподеснији у контексту климатских промјена. Концепт заједничке али диференциране одговорности се углавном перципира само као диференцијација, међутим, важно је нагласити да овај концепт такође подразумијева да свака држава сноси заједничке одговорности.⁴⁵

6. НАЧЕЛО ПРАВИЧНОСТИ

Концепт рањивости је централни елемент режима климатских промјена који наглашава чињеницу да нису све државе и сви људи у истом положају када се ради о доношењу одлука које утичу на њихов допринос климатским промјенама, или када се ради о утицају посљедица климатских промјена.⁴⁶ Историјска одговорност за проузроковање климатских промјена је сведена на оне земље које су у УН класификацији означене као развијене

44 *Ibid.*, 6. и 7. Иако постоје различита мишљења аутора и међународних актера по питању наведених премиса и њихових комбинација, свакако треба испитати њихову релевантност и однос међу њима, јер у коријену дивергенције међу њима лежи борба и настојање да се утиче на вриједности којима се подупиру специфични аранжмани да се подијеле терети у глобалној заштити животне средине.

45 *Ibid.*, 8. С тим у вези у наведеном извору се наводи да је Међународни комитет заинтересован за испитивање сљедећих ставки, имајући у виду значај и функцију концепта заједничке али диференциране одговорности у контексту климатских промјена, и то: које је образложење за примјену диференцијације у режиму климатских промјена; какав је однос између овог начела и осталих начела из уговора о заштити животне средине као што су међугенерациска једнакост, начело да загађивач плаћа, одрживи развој; који су механизми подесни за одлучивање о диференцијацији и расподјели одговорности међу државама и др.

46 Philippe Cullet, „The Kyoto protocol and vulnerability: Human Rights and Equity Dimensions“, 2, published in Stephen Humphreys ed., *Human Rights and Climate Change*, Cambridge University Press, (Cambridge, 2010), 183. Извор: <http://www.ielrc.org/content/a1001.pdf>, *преузето*: 03. 4. 2017.

земље. Те земље које су најодговорније уједно имају и највеће могућности да предузму мјере ублажавања и прилагођавања климатским промјенама. Овај принцип је даље развијен у контексту преговора за усвајање Кјото протокола, који је усвојио различита обавезивања за развијене земље и за земље у развоју.⁴⁷ Овакав начин диференцијације је довео до потврде да постојеће стање није проводљиво како би се постигли основни циљеви поштења и солидарности које поставља опште међународно право. Стога су биле потребне прогресивне промјене кроз систем посебних правила који ће промијенити стање неједнакости међу државама.

Принцип правичности је реализован кроз концепцију да је одговорност заједничка, припада свим државама, али је различита и зависи од тога колико државе сада и колико су раније учествовале у испуштању гасова стаклене баште и стварању насталих проблема.⁴⁸

Релативно напредна природа Кјото протокола по питању правичности у обавезивању редукације емисија постигнута је уз одређене компромисе. Један од највећих уступака који је начињен у поступку преговарања био је увођење „флексибилности“ под изговором онога што је сада познато као Кјото механизми.⁴⁹ Флексибилност укључује двије различите компоненте. Прва је да флексибилност омогућава за развијене земље клаузулу избјегавања која им омогућава да не имплементирају обавезе које су се обавезали испоштовати, што је новина у међународном праву јер се одступа од правила да државе морају да примјењују преузете обавезе. Образложење за допуштање овакве флексибилности је да је оно што је најважније заштити глобалне животне средине. Будући да редукације емисија или избјегавање емисија штетних гасова имају исти учинак било гдје на планети, флексибилност омогућава начин постизања обавезаних редукација емисија кроз најјефтиније могућности редукације емисија доступне било гдје у свијету.⁵⁰ Узимајући у обзир потешкоће у процесу усвајања Кјото протокола, флексибилност је виђена као могућа алтернатива за мултилатерална преговарања, нарочито са САД-ом. Државе у развоју су са одобравањем прихватиле Механизам чистог развоја (*Clean Development Mechanism - CDM*) јер су га видјеле као инструмент који ће осигурати додатна средства у земљама домаћинима. У члану 12. Протокола је дефинисано да Механизам чистог развоја настоји да олакша провођење заједничких пројекта-

47 Члан 3. Кјото протокола.

48 Етински и Ђајић, *Међународно јавно право*, 593. нав. према Е. А. Page, „Climate Change, Justice and Future Generations“ (Northampton: 2006), J. T. Roberts, B. C. Parks, „A Climate of Injustice: Global Inequality“, *North-South Politics and Climate Policy* (Cambridge: 2007), 612.

49 Cullet, „The Kyoto protocol and vulnerability: Human Rights and Equity Dimensions“, 2,

50 *Ibid*, 3.

та редукције емисије штетних гасова између земаља Анекса I и земаља у развоју.⁵¹ Из тачке гледишта развијених земаља (земље Анекса I), њихов главни интерес је да им се додјељују сертификована смањења емисија⁵² прикупљена од CDM пројеката како би их они могли користити као додатна средства да испуне своје обавезе.⁵³ Друго, флексибилност је новина јер даје много истакнутије мјесто приватном сектору у имплементацији неког међународног споразума. Ова нова димензија захтијева нове заштитне механизме како би било осигурано да фокус на проналажењу најјефтинијих могућности редукције емисија и укљученост приватног сектора у томе не угрожавају еколошке и социјалне циљеве.⁵⁴ Кјото механизми, а нарочито механизам чистог развоја, покрећу бројна питања везана за правичност. Наиме, фокус на проналажењу најјефтинијих могућности редукције емисија покреће питања везана за оправданост Механизма чистог развоја. CDM је требао бити супсидијаран механизам у постизању остваривању обавезивања развијених земаља. Темелна логика је била да ће развијене земље редуковати њихове емисије и да ће дио тог смањивања доћи од CDM пројеката. Међутим, између 1990. и 2005. године су емисије знатно порасле у многим обавезаним земљама. Нека од највећих повећања су била у Шпанији (61 %) и Португалији (57 %), као и на Новом Зеланду (41 %) и у Аустралији (37 %).⁵⁵

UNFCCC и Кјото протокол су засновани на начелу правичности. Члан 3 (1) UNFCCC прописује да стране уговорнице треба да заштите климатски систем ради користи садашњих и будућих генерација човјечанства, на основу правичности и сагласно њиховим заједничким али различитим одговорностима и одговарајућим способностима, из чега произилази да развијене земље уговорнице треба да предводе у борби против промјене климе и њених штетних ефеката. Из наведеног прописа произилази концепт правичности кроз признавање различитих одговорности уговорница за промјену климе, тако да правичност налаже да земље које су више од других допринијеле промјени климе – развијене земље, имају обавезу да поднесу већи терет у борби са климатским промјенама и штетним посљедицама тих промјена.⁵⁶ Међутим оваква артикулација правичности у

51 Члан 12. Кјото протокола - нарочито се наглашава чињеница да ти пројекти треба да помогну земљама у развоју у реализовању одрживог развоја.

52 *Certified Emission Reductions* – CERs

53 Члан 12 (3) Кјото протокола.

54 Cullet, „The Kyoto protocol and vulnerability: Human Rights and Equity Dimensions“, 3

55 *Ibid.*, 4. – Тиме је Шпанија премашила дозвољено прекорачење од 15 %, а Португалија од 27 %.

56 Родољуб Етински, „Нови концепт правичности и људска права као фактори ефикасности глобалне борбе против промене климе“, у *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* вол. 48 (Нови Сад: Правни факултет 2014) вол. 48, 73-89.

борби против промјене климе долази у сукоб са ефикасношћу те борбе.⁵⁷ Етински наводи да би правду у области борбе против климатских промјена требало артикулисати у правцу проналажења рјешења које би помирило потребу за ефикасном глобалном редукцијом емисије гасова стаклене баште и потребу сваке нације за развојем јер је економски развој од суштинског значаја за борбу против промјене климе.⁵⁸

7. НАЧЕЛО ПРЕДОСТРОЖНОСТИ

Како би дјеловале превентивно, државе треба да усвоје приступ предострожности код процјене ризика од будуће штете што подразумијева предузимање антиципаторних акција.⁵⁹ Примјена принципа предострожности укључује комплексно балансирање између трошкова и ризика, између укупних економских и социјалних предности активности и њихових потенцијалних штета, и између степена ризика значајне штете и доступности начина да се спријечи настајање штете. Сходно начелу *due diligence*, држава мора преиспитати да ли треба да предузме одговарајуће превентивне акције. На националном нивоу то укључује испитивање подесности и дјелотворности државног правног, управног и административног система како би се постигли потребни циљеви, док на међународном нивоу то је питање о усклађености државе са њеном обавезом да сарађује са другим државама у доброј вјери, што је универзално признато као једно од основних принципа креирања и извођења свих правних обавеза у међународном праву, што се огледа у размјењивању информација, обавјештавању, консултацијама и мониторингу када активности државе над којима има контролу укључују значајан ризик за настанак штете за животну средину.

Посљедице загађивања животне средине су веома тешке и дугорочне, те да би се предузеле одговарајуће мјере заштите довољно је да постоји вјероватноћа, односно извјесни озбиљни докази да се одређеним активностима узрокују одређене негативне посљедице, а не и потпуни научни до-

---

⁵⁷ *Ibid.*, 10. - Кина, Индија, Бразил и Мексико и још неке друге земље у развоју су постали велики глобални произвођачи угљен-диоксида, па иако је емисија тог гаса по глави становника у тим земљама далеко мања од оне у развијеним земљама, укупна емисија угљен-диоксида је таква да поништава ефекте смањивања те емисије у развијеним земљама.

⁵⁸ *Ibid.*, 11.

⁵⁹ Roda Verheyen, Peter Roderick, „Beyond Adaptation – The legal duty to pay compensation for climate change damage“, *WWF-UK Climate Change programme discussion paper* (2008), 18. Садашњи облик овог приступа води поријекло од *Vozorgeprinzip* из Њемачког права, а од 1980-тих година прошлога вијека је постао експлицитно прихваћен у неколико националних правних система и у уговорима о заштити животне средине у сврху процјене и управљања ризиком по животну средину у околностима научне несигурности.

кази о томе. Тако су Оквирном конвенцијом УН о промјени климе, стране уговорнице позване да предузму мјере предострожности ради предвиђања, спречавања и смањивања узрока промјене климе.⁶⁰

Међутим, примјена овог начела би могла довести до повећаног ризика за јавно здравље и животну средину ако би се примјењивало само на потенцијалне штете, а не и на могуће последице самих мјера предострожности. На примјер, захтијевање од земаља у развоју да редукују емисије штетних гасова стаклене баште као борбу против глобалног загријавања доводи до повећања глади, слабијег здравља и повећања смртности. Како би се осигурало да се не би произвела већа штета од оне која се настоји избјећи, стручњаци тврде да је потребно утврдити одређене критерије за процјену потенцијалних пријетњи.⁶¹ Због тога, пријетње људском здрављу, посебно пријетња смрћу, треба да има предност у односу на остале пријетње за животну средину. Скорије тј. непосредније пријетње имају предност у односу на оне које би се могле касније десити. Пријетње које имају већу извијесност имају предност у односу на оне које су мање извјесне. За оне које су једнако извјесне, предност се даје онима за које се очекује да ће произвести веће губитке, а губици се могу мјерити у броју мртвих или губитку биодиверзитета. Треба дати приоритет иреверзибилним и дуготрајним штетним последицама у односу на оне које су реверзибилне и привремене. Када се примијене на глобално загријавање, ови критерији указују да је потребно у фокус ставити рјешавање текућих проблема који би могли бити погоршани усљед климатских промјена, али и на побољшање друштвене прилагодљивости и умањење друштвене рањивости на проблеме животне средине.⁶²

Управо се кроз основне задатке Међувладиног панела за климатске промјене (*Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC*)⁶³ може видјети важност примјене начела предострожности у области изучавања климатских промјена. Тако IPCC ради на идентификовању антропогених утицаја на климу и врши њихово упоређивање са осталим вањским утицајима и природним варијабилностима, те кроз процес проучавања и посматрања рјешава утицаје на климатски систем и даје важне повратне информације,

60 Етински и Ђајић, *Међународно јавно право*, 593; вид. Бојан Тубић, „Начело предострожности у међународном праву животне средине и међународној судској пракси“, у *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (Нови Сад: Правни факултет, 2014), 367-384; вид. члан 3. т. 3. УН Конвенције о промјени климе.

61 Indur Goklany, “Applying the Precautionary Principle to Global Warming”, *Policy Study* No 158 (2000), Center for the Study of American Business, Washington University. Извор: http://www.ncpa.org/sub/dpd/index.php?Article_ID=9106, *nprezemo*: 28. 9. 2017.

62 *Ibid.*,

63 Intergovernmental Panel on Climate Change, <http://www.ipcc.ch/>, *nprezemo*: 15. 10. 2017.

како позитивне (увећање промјена) тако и негативне (редукција промјена). Затим комбинује ове утицаје и ефекте путем нумеричких компјутерских модела симулирајући прошле и садашње климе и на тај начин пројектује будуће климе и унапређује моделе симулације, те на тај начин процјењује људске и природне утицаје на климу заједно са њиховим придруженим несигурностима описујући вјероватни будући утицај на људске заједнице и екосистеме.⁶⁴

8. ЗАКЉУЧАК

Климатске промјене су промјене глобалног карактера, па су и правна начела која се примјењују у овој области специфична у односу на општа правна начела заштите животне средине. Ово произилази из чињенице да је човјек својим дјеловањем допринио настанку климатских промјена, па је неопходно правно уобличити обавезе држава по питању ограничавања тих активности како би се настале штете ублажиле, а истовремено контролисало и превенирало даље погоршање стања климатског система.

Члан 3 (1) УН Конвенције о промјени климе прописује да стране уговорнице треба да заштите климатски систем ради користи садашње и будућих генерација човјечанства, на основу правичности и сагласно њиховим заједничким али различитим одговорностима и одговарајућим способностима, из чега се закључује да су сва наведена начела права климатских промјена међусобно повезана и прожимајућа.

Карактер климатских промјена је такав да оне превазилазе природу прекограничних загађења код којих се може утврдити која је држава проузроковала прекогранично загађење, а која је држава због тога претрпјела штету, из чега се јасно види колика је комплексност правног регулисања узрока и посљедица климатских промјена гдје се не може са потпуном сигурношћу утврдити која је држава штетник. Међутим, сасвим је сигурно да штетне посљедице измјене климатског система, као општег добра, погађају готово све људе и све екосистеме на Земљи, с тим да су најугроженије државе оне које су економски слабе и које немају довољно капацитета да уложе одговарајућа средства ни у мјере ублажавања, ни у мјере прилагођавања на већ настале промјене. Из тог разлога је у овој области међународног права значајно начело заједничке али диференциране одго-

---

⁶⁴ Grassl, Hartmut, Metz, Bert, Climate Change: Science and the Precautionary Principle, стр. 317. Извор: <http://www.google.cl/url?url=http://www.eea.europa.eu/publications/late-lessons-2/late-lessons-chapters/late-lessons-ii-chapter-14&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKewj1ku-23cbTAhVIHxoKHbNPCmsQFgg2MAQ&usq=AFQjCNH417n8peAHKv-CdVSpUiHH5R9tKQ>, преузето: 15. 9. 2017.

ворности и одговарајућих способности, које садржи два елемента: први, заједничку одговорност за климатске промјене и други, уважавање околности сваке поједине државе и њених властитих могућности да се ухвати у коштац са климатским промјенама, па је неопходно да развијене државе као велики емитери гасова стаклене баште, које су у највећем дијелу допринијеле настанку климатских промјена, својим средствима и технологијама помогну и подрже земље у развоју и неразвијене земље како би се ове могле заштити од штетних посљедица климатских промјена, али и развити властите одговарајуће технологије као мјере ублажавања. Из анализе кориштених извора произилази да је наведено правно начело контроверзно јер да постоје одређене нејасноће по питању његовог јасног одређења како у вези с појмом „одговорности“ тако и у вези појма и начина диференцирања те одговорности.

Кроз проведену анализу начела одрживог развоја, начела предострожности и начела правичности се закључује да су сва наведена начела међусобно повезана и да су у снажној инеракцији. Иако су међународни акти који се баве питањима климатских промјена засновани на напријед наведеним правним начелима, а што би, када би се досљедно примјењивало, несумњиво довело до дугорочног побољшања стања климатског система, то остаје отворено питање колико је у пракси досљедно испоштовано свако од прописаних начела која су уткана у одредбе прописа, па се стога може закључити да се у будућности треба нарочито бавити питањима практичне примјене прокламованих начела и мјера ублажавања и прилагођавања на климатске промјене које су засноване на тим начелима и развијању контролних механизма поштивања преузетих обавеза.

ЛИТЕРАТУРА

- Verheyen, Roda and Roderick, Peter. „Beyond Adaptation – The legal duty to pay compensation for climate change damage“, *WWF-UK Climate Change programme discussion paper* (2008).
- Williams, Angela. „Promoting Justice within the International Legal System: Prospects for Climate Refugees“, in Benjamin Richardson, et al. (eds.), *Climate Law and Developing Countries: Legal and Policy Challenges for the World Economy*. Cheltenham: Edward Elgar, 2009.
- Will, Frank and Schwarte, Christoph. „The International Law Association’s Legal Principles on Climate Change and Climate Liability Under Public International Law“, *Climate Law* (2014)
- World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press. Oxford and New York: 1987.

- World Summit on Sustainable Development, *Plan of Implementation* (2002). Av. at: http://www.un.org/jsummit/ht,l/documents/summit_docs/2309_planfinal.htm
- Goklany, Indur. "Applying the Precautionary Principle to Global Warming", *Policy Study* No 158 (2000), Center for the Study of American Business, Washington University. Av. at:
- http://www.ncpa.org/sub/dpd/index.php?Article_ID=9106
- Etinski, Rodoljub. "Human Right Protection in view Climate Change Impacts", *Nouva Revista de Drepturile Omului* (2012).
- Етински, Родољуб. „Нови концепт правичности и људска права као фактори ефикасности глобалне борбе против промене климе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2014
- Етински, Родољуб и Ђајић, Сања. *Међународно јавно право*, Нови Сад: Правни факултет 2012
- International Bar Association, „Achieving Justice and Human Rihts in an Era of Climate Disruption“, Climate Change Justice and Human Rights Task Force Report, *British Library Catalogue in Publication Data*. London, 2014.
- International Environmental Law: Policies, Principles and Rules“ in the *Oxford Handbook of International Law* (Bodansky, Daniel, et al. eds.), 2007.
- Japan Branch Committee on Climate Change. „The Legal principles relating to Climate Change – Preliminary Issues on the Methodology and Scope of the Work“ (2009). Available at
- http://www2.kobe-u.ac.jp/~akihos/ja/download_doc/ILAJapanBranchPaperJuly09.pdf.
- Maguire, Rowena. „Foundation of Internationl Climate Law: Objectives, Principles and Methods“, *Climate Change and the Law* (eds. K. Kulovesi, M. Mehling, E. J. Hollo),
- Dordrecht, 2013.
- Mayer, Benoit. „The Relevance of the No-Harm Principle to Climate Change Law and Politics“, *Asia-Pacific Journal of Environmental Law* (2016) 79-104., av. at: <https://ssm.com/abstract=2914121>
- Page, E. A. „Climate Change, Justice and Future Generations“. Northampton: 2006
- Pisillo-Mazzeschi, „The Due Dilligence and the Nature of the International Responsibility of States“, *German Yearbook of International Law* 35 (1992)9, 48.
- Попов, Даница. „Начела заштите животне средине у документима Уједињених Нација, Европске уније и Закона о заштити животне средине у Републици Србији“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 2013.
- Поповић, Витомир и Турчиновић, Филип. *Међународно јавно право*. Бања Лука: Правни факултет, 2009
- Прерадовић, Гордана. „Комплексност социјалних интеракција и правног уређења односа у контексту промјене климе“, *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду*. 2016.
- Philippe, Cullet. „The Kyoto protocol and vulnerability: Human Rights adn Equity Dimensions“, стр. 2, published in Stephen Humphreys ed., *Human Rights and*

- Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge: 2010. Av. at: <http://www.ielrc.org/content/a1001.pdf>
- Report of the World Summit on Sustainable Development . Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, para 8, UN Doc. A/CONF.199/20.
  - Rio+20UN Conference on Sustainable Development, Outcome of the Conference, “*The Future We Want*”, 2012, A/CONF.216/L.1.
  - Ronald Dworkin, „Taking Rights Seriously“, Harvard University Press, 1987.
  - Strydom , Hendrik, “The Legal Principles Relating to Climate Change”, *International Law and Institutions*. Av. at: <http://www.eolss.net/sample-chapters/c14/E1/36/10/00.pdf>
  - Schwarte, Christoph. „No „harm-rule“ and climate change“, av. at: <http://legalresponseinitiative.org/wp-content/uploads/2013/07/BP42E-Briefing-Paper-No-Harm-Rule-and-Climate-Change-24-July-2012.pdf>
  - Roberts, J. T. and Parks, B. C. „A Climate of Injustice: Global Inequality“, *North-South Politics and Climate Policy*. Cambridge: 2007.
  - Soltau, Fridrich. „Fairness and Equity in Climate Change“, 2008. (S.J.D. dissertation, Pace University School of Law). Available at <http://digitalcommons.pace.edu/lawdissertations/4>
  - Тубић, Бојан. „Начело одрживог развоја у међународним правним актима и пракси међународног суда“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 2013.
  - Тубић, Бојан. „Начело предострожности у међународном праву животне средине и међународној судској пракси“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (2014).
  - Ulrich, Beyerlin. „Different Types of Norms in International Environmental Law: Policies, Principles and Rules“ in the *Oxford Handbook of International Law* (Bodansky, Daniel, et al. eds.) (2007).
  - Hartmut, Grassl and Bert, Metz. „Climate Change: Science and the Precautionary Principle“. Av. at: <http://www.google.cl/url?url=http://www.eea.europa.eu/publications/late-lessons-2/late-lessons-chapters/late-lessons-ii-chapter-14&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwj1ku-23cbTAhVIHxoKHbNPCmsQFgg2MAQ&usg=AFQjCNH417n8peAHKv-CdVSpUiHH5R9tKQ>
  - Bali Action Plan, available at: <https://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>
  - ILA New Delhi Declaration of Principles on International Law Relating to Sustainable Development (2002), available at: <http://cisdl.org/tribunals/pdf/NewDelhiDeclaration.pdf>
  - Intergovernmental Panel on Climate Change, available: <http://www.ipcc.ch/>
  - Kyoto Protocol, available at: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/1678.php
  - *Nuclear Weapon Case* (ICJ Advisory Opinion, 1996) и *Pup Mills Case* (Argentina v. Uruguay, ICJ case no 135, 2010).
  - Paris Agreement, available at: http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

- Rio Declaration on Environment and Development, available at: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF
- Stockholm Declaration, available at: <http://staging.unep.org/Documents.Multilingual/Default.Print.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en>, преузето: 15. 3. 2017.
- UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), available at: https://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php

PRINCIPLES OF INTERNATIONAL LAW OF CLIMATE CHANGE

Gordana Preradović, LL.M⁶⁵

Abstract: *The paper deals with the analysis of the legal principles of international law of climate change. These principles have certain specifics in relating to general environmental law principles, given that climate change has a global character whose impact affects almost all people and all ecosystems on Earth. The combat with climate change consists of mitigation measures and adaptation measures. These measures are based on the following legal principles which are discussed in this paper: the principle of sustainable development, the principle of common but differentiated responsibilities and respectively capabilities, precautionary principle and principle of equity. Analysis was carried out by monitoring these legal principles through international acts which regulating climate change law, above all The UN Framework Convention on Climate Change and Kyoto Protocol.*

Key words: *climate change, legal principles, mitigation measures, adaptation measures.*

---

65 LL.M, Ministry of Physical Planning, Civil Engineering and Ecology, Banjaluka. E-mail: preradovic.goga@gmail.com